

GRYTS KYRKA

BYGGÅR 1798- 1804

INVIGD DEN 4 SEPTEMBER 1804

Den gamla kyrkan i Gryt, byggd någon gång på 1300-talet, blir redan på 1500-talet för trång och alltför nersliten. Redan då, och vid åtskilliga tillfällen senare, diskuteras på den församlade sockenstämman möjligheten att bygga en ny och större kyrka. Men varje gång får frågan bordläggas. Gryt är en fattig socken. Ekonomiska förutsättningar saknas.

Året är 1792

Gryto gamla kyrka, byggd någon gång på 1300-talet med plats för 230 personer, har i sekler varit alltför liten och trång. Åtskilliga gånger har man diskuterat möjligheten att bygga en ny kyrka. Men Gryt är en fattig församling. Ekonomiska medel har alltid saknats.

Men år 1792 tas äntligen beslut om att en ny kyrka **måste** byggas. Erbjudandet att rita och beräkna kostnaderna går till den kände kyrkobyggmästaren Casper Seurling i Linköping. Redan året därpå presenterar Seurling såväl ritningar som kostnadsberäkningar.

Sockenstämman antar förslaget och Seurling får i uppdrag att starta byggnationen. Det visar sig efter en tid att Seurling får förhinder och avsäger sig uppdraget. Uppgiften går då istället till byggmästare Bergh i Fogelvik.

Denne har emellertid svårt att skaffa borgenärer och arbetet förhalas ytterligare. Under den tid som går gör Berg vissa ändringar i de ritningar han fått överta. Han höjer kyrkans tak med några stenvarv och föreslår att kyrktaket invändigt ska bestrykas med gips. Vidare tänker han placera predikstolen så att den kommer närmare altaret.

1898 kommer arbetet åter igång. Två år senare står det yttre skalet färdigt. Man börjar med inredningsarbetet. Bänkar anskaffas och målas. En altartavla av den kände Per Hörberg beställs, och kommer på plats. Tavlan, som föreställer Jesu himmelfärd och omgärdas av två pilastrar, är en av Hörbergs största altartavlor. Den mäter hela 7 x 8 kvm. Fyra ljuskronor i sirlig 1700-stil inköps och hängs på plats.

Då upptäcker man plötsligt att taket läcker. Stora vattensamlingar förstör såväl tak som golv. Berg åläggs att åtgärda skadorna, men vägrar. I två års tid pågår underhandlingar. Till slut skickar Berg 50 riksdaler som ersättning. Församlingen tvingas nu belägga taket med tegel istället för spån och delvis ersätta det förstörda golvet.

År 1804 står hon äntligen färdig! I tornet hänger de två kyrkklockorna som nu den 4:e september 1804 åter kan kalla församlingen samman till den invigning som förrättas av biskop Jacob Lindblom. I sin invigningspredikan påpekar han att nu har Gryts församling "äntligen fått en ljus, rymlig och prydlig kyrka, försedd med altartavla af Hörberg och tillika ny predikstol "

Vi kan förmoda att församlingsborna följt uppförandet av den nya kyrkan med stort intresse och med stor förväntan och glädje. Deras givmildhet har varit stor. Stora som små gåvor har inlutit. Allt är bokfört i kyrkans räkenskaper. Generalmajor Gustaf Horn skänker diverse material, häradsdomare Anders Nilsson i Snäckevarp ger 33 riksdaler till den nya predikstolen. Johan Jönsson från Hosum bidrar med 40 Riksdaler till förgyllningsarbeten och 11 sockenmän skänker tillsammans 183 riksdaler till altartavlan.

Det tornur som finns i kyrkan är konstruerat och skänkt av urmakare Samelius i Tjärholm, en anfader till Sam Samelius med företag i Valdemarsvik.

Nu återstår endast inköp av en orgel. En insamling startas inom församlingen. År 1835 når man det uppsatta målet, och en orgel av den kände orgelbyggaren Pher Zackarias Strand i Stockholm, kan beställas. År 1835 är orgeln på plats. Orgeln som har 16 pipor sägs vara en av Strands bättre, men anses också vara svårspelad. Orgelbyggaren Per Zackarias blir bara 47 år, men hinner trots sin korta verksamhetsperiod, att tillsammans med sina lärningar färdigställa ett 80-tal kyrkorglar. Många Strand-orglar återfinns i östgötska kyrkor.

Restaureringar

1875

Under de år som följer genomgår kyrkan flera både yttre och inre restaureringar. Den första större inre restaureringen kommer till stånd 1875 under arkitekt Otto A Mankells ledning. OA Mankell, arkitekt och konstnär, förkastar den gamla predikstolen. I stället formger och skapar han den predikstol som fortfarande utgör en vacker inredningsdetalj i Gryts kyrka. Han anammar Bergs tanke om placering och flyttar fram predikstolen så att den hamnar närmare koret. De bakåtvända bänkraderna behövs inte längre och tas bort. Han tar även bort de korta bänkar som finns i koret, avsedda för prästerskapet. Orgelläktaren får ny barriär, prydd med den vackra dekor som han ritat och som fortfarande pryder kyrkans läktare.

1948 – 52

Nästa stora restaurering sker 1948 – 52 och leds av arkitekten Johannes Dahl. Nu återskapas mycket av det Mankell ändrat. Predikstolen återfår sin ursprungliga plats intill sakristieingången. De dubbla bänkraderna återskapas för att även de som sitter framför predikstolen ska ha möjlighet att se den som predikar. De korbänkar för prästerskapet som OA Mankell tagit bort ersätts med nya.

Nu byter man också ut kyrkfönstrens glas och ersätter dem med antikglas. Den trappa som går från vapenhuset till orgelläktaren och tornet tas bort för att minska det kallras som uppstår. Istället byggs de två trappor som utgår från långhusets bakre del och som fortfarande används. Den sargade golvbeklädnaden i vapenhuset rivs bort och ersätts med nya kalkstensplattor. De två stora vedeldade kaminerna känns onödiga och tas bort. Vid denna renovering får sakristian en egen ingång.

1983

1983 görs en restaurering av kyrkans yttre fasader. Kyrkan förses med nytt tegeltak, putsen på ytterväggarna renoveras och tornets kors får ny förgyllning. Ansvarig ledare är Ture Jangvik vid K-Konsult. Han ansvarar även för den renovering som sker 1997.

1989

Den "vandrande predikstolen" kommer att byta plats ännu en gång. Det händer i samband med den renovering av el- och vattensystemet som genomförs år 1989. Åter flyttas den fram nära koret. Där har den funnits sedan dess. Den gamla predikstolstrappan som utgick från sakristian finns dock fortfarande kvar, gömd bakom en stabil dörr.

1997

Målsättningen för 1997 års renovering är att försöka skapa en kyrka så lik den ursprungliga som möjligt. Åtskilliga färganalyser görs innan renoveringsarbetet kan börja.

Man finner att bänkar och övriga snickerier ska målas i ljust grått. Då man ska måla altartavlans inramning upptäcker man att tavlan börjat krackelera. Den måste först rengöras och konserveras

Först därefter kan man måla de inramande partierna på altartavlan. Överdelen målas dels i marmorliknande blått och i en likaså marmorerad röd ton. Bokstäverna i texten beläggs med bladguld. De två pilastrarna, en vid varje sida, målas i en marmorerad blå ton med guldinläggningar. Altarringen kläs om med blått tyg och den långa mattan mellan bänkraderna skulle ha varit klart blå. Men här kompromissar man. Det får bli en mer praktisk rödgrå ton.

År 1955 inköps ett votivskepp tillverkat av sjömannen Manfred Pettersson i Vikeboda. Det är en miniatyr av slupen Linnea som under 1800-talet varit hemmahörande i Gryt. Ursprungligen har det hängt från taket strax framför den södra sidodörren. Nu flyttas det in i en skyddande glasmonter och placeras mellan altaret och dopfunten

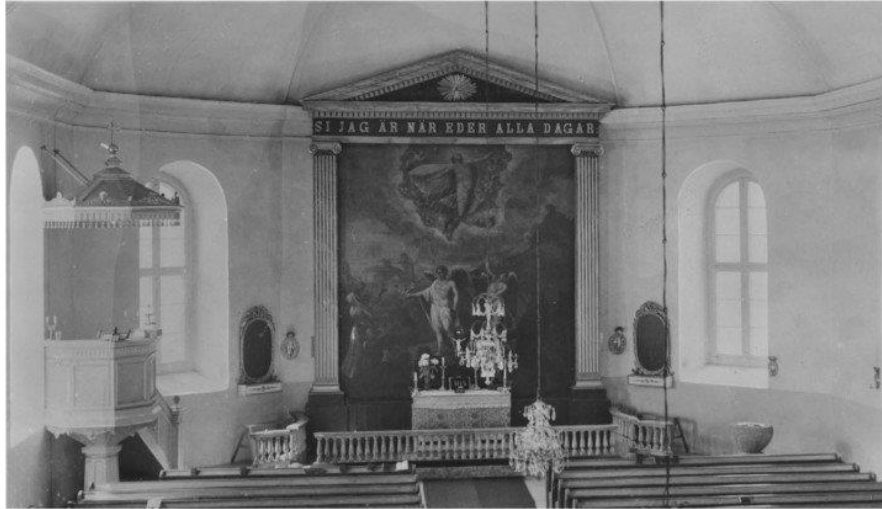
Kyrkan äger två kyrkklockor. Den lilla klockan fanns redan på gamla kyrkans tid. "Då ringde hon ensam." som det står på den större klockan. Den större klockan tillkom år 1702. Nu hänger de båda klockorna i kyrktornet, väl skyddade av svartmålade luckor.

När klockorna ringer för gudstjänst öppnas luckorna och ljudet sprids vida ut över bygden.

Den större klockan, gjuten av Elias Ahrenharts i Norrköping, skänktes till Gryt av Jöns Schunk år 1702. Den har följande inskrift:

*Min syster. Ensam, för har kallat folken samman
Nu ringer jag och mäd så hielpen wii hvarannan
Men fåfängt är om Gudh eii folkets hierta rör
När thet utaf mitt liud och ringning något hör"*

De årtal och händelser som återges är hämtade ur Riksantikvarieämbetets byggnadsinventering som finns digitalt tillgängliga tom år 1997

Eftertext och tankar

Den nya kyrkan måste ha känts som ett oändligt hav av ljus och rymd när den för första gången slår upp sina portar inför en överväldigad församling. Kontrasten med deras gamla helgedom, som var mörk, sliten och illa "lappad", är så hisnande stor. I så många år har man längtat efter detta ögonblick, Och här står hon nu - med plats för 900 personer!

Idag, när folkmängden reducerats från dåtidens 3000 personer till ca 800, känns kyrkan onödigt stor. Den ger idag plats för drygt 400 personer. Stort utrymme har tagits till sanitets- och väntrum. Dessutom har bänkraderna i bakre delen av kyrkorummet tagits bort för att istället ge plats åt ljudanläggning och till förvaringsskåp för kyrkans mässkrudar och övriga textilier.

Idag används kyrkan mestadels till gudstjänster under de stora helgerna och under den varma delen av året. I övrigt används S:t Olofs kapell, den gamla kyrkans sakristia uppförd år 1708, som gudstjänstlokal.

INVENTARIELISTA, Gryts kyrka

KORET:

Altartavla 1802 Per Hörberg olja på duk 5,25x 6 kvm. Inramningen består av 2 pilastrar som bär upp ett bjälklag med 3-kantig överbyggnad med texten SI JAG ÄR NÄR EDER ALLA DAGAR

Tavlan med inramning mäter 7 x 8 kvm. Tavlans ramning är ommålad 1997 efter färganalys av originalets målning

Krucifix 1937 skänkt av Elsa Wesrterholm f. på Häradskår 21 Okt 1875

Ljusstakar 1700 på altaret mässing

Altarbrun 1900-tal silke/linne/glas

Nummertavla 2 st 1800-tal

Votivskepp 1955 slupen Linnea, tillverkat av sjömannen Manfred Pettersson Vikeboda

Kormatta 1955 ylle 405x 195, vid dopfunt rya 1956

DOPFUNT

Dopfunt 1925 röd granit Hjalmar Mohlin Säterön

Dopskål 1600-tal mässing placerad i funten

Dopskål 1757, silver förgylld 1737 Johan Pettersson Berg Norrk. Används vid dop i kapellet

Ljusstake 1995 ca Hög, mässing (att användas vid dop) skänkt av kyrkoherde. Sven Ljungdahl m. fam.

PREDIKSTOL och KISTA

Predikstol 1875 OA Mankell Ommålad 1997 ursprungligen byggd med uppgång från koret, men flyttad ett antal gånger

1870 uppförd nära koret, 1952(ner till saktist.ing)., och 1989 (fram till koret)

Kista tung ekkista; fanns i gamla kyrkan före 1828. Häri förvarades kyrksilvret, församlingsbornas penninggåvor i samband dop och vigslar, bötespenningar mm, Kistan utsattes 1628 för skadegörelse då tjuvar bröt sig in och stal dess innehåll, se gamla kyrkan

LJUSKRONOR OCH LAMPETTER:

Ljuskronor (från altaret räknat)

1. 1721? Koret
2. 1700-711 1721?
3. 1700-talet
4. 1721

Lampett Under läktaren 2 ljusplåtar 1687 resp. 1900-tal A Gylldorf

TAVLOR

"Den heliga familjen" 1600-tal

"Flykten till Egypten" 1700-tal

Prosten MJ Wikström kyrkoherde i Gryt 1848-18 72

Epitafium 1700-tal

TEXTILIER

Mässhake 1744 röd, silke, används sällan
Mässhakar 1800-talets första del 2 st svart, silke, silverbroderi
Mässhake vit silke/linne Ersta 1953 även antependium
Mässhake röd, silke tillverkade på Liberia 1953, inköpt samma år
Mässhake grön ylle Liberia 1962 , även antependium
Mässhake blå/violett ylle Liberia 1962 även antependium
Kalkkläden vitt, grönt, blå/violett Maj-Britt Sahlander, Gryt

Stolar vit, blå/violett Maj-Britt Sahlander
Grön Kyrkans syförening (Viola Lindén)

LÄKTARE

Orgel 1835 renoverad 1961, tillverkad av Pher Zakarias Strand f.1797-d.1844, orgelbyggare och ornamentsbildhuggare

Läktarens frontdel ritad av Otto August Mankell f. 1838, d. 1885 arkitekt, litograf, illustratör
Ommålad 1997, förgyllningen delvis original OA Mankell har även ritat den nya predikstolen. Båda arbetena utfördes 1875

SAKRISTIA

Stolar 1600-tal 3 st

Tavla J Vikström, kyrkoherde i Gryt 1848-1872

Sammanställning av arbeten utförda på Nya Kyrkan

1798 Kyrkobyggnaden är under uppförande. Klockstapeln och gamla kyrkan rivs. Sakristian sedan 1708 sparas.

1802 Altartavlan av Per Hörberg monteras på plats

- Läckage i taket. Takets spånbeklädnad byts till Tegel, Delar av golvet får läggas om
- 1806 Sakristians takspån ersätts av tegel
- 1835 Orgeln tillverkad av Pher Zakarias Strand inmonteras
- 1875 Predikstolen flyttas till koret. Bak. och framvända bänkar tas bort. Ny bänkinredning. Ny läktarbarriär. Den och Predikstolen är ritade av OA Mankell
- 1878 Eventuellt tillkommer altarringen detta år
- 1909 Interiör och exteriör renovering
- 1925 Dopfont av röd granit tillverkad av bildhuggare och etsare Hjalmar Molin , långa tider boende på Säterön, Gryt
- 1948-52 Sakristian får egen ingång. Predikstolen flyttas till sakristian, bänkarna ändras. Korgolvet höjs och vidgas. Nya korbänkar byggs. Kyrkfönstren får antikglas. Värmekaminerna tas bort. Tidigare har trappan till läktaren och tornet gått från vapenhuset, Den tas nu bort och ersätts med två trappor från bortre delen an kyrkorummet. Förrådsskåp under trapporna. Nytt kalkstensgolv i vapenhuset.
Ommålningsarbeten: Altartavlans Pilastrar målas grå, Bänkarna får grålaserade gavlar och ljust bruna säten.
- 1961 Orgeln renoveras
- 1967 Troligen läggs norrsidans tegelrader om detta år.
- 1976 VC och väntrum byggs i nedre delen av kyrkorummet som därmed ytterligare förkortas.
- 1983 Nytt enkupigt tegel, omputsning av kyrkans rappning, Omförgylling av tornprydnaden
- 1989 Återigen flyttas predikstolen. Den har åter sin plats i koret – och har det fortfarande i skrivande stund.
El- och värmesystemet byts.
- 1997 ommålning av kyrkans interiör. Man vill i möjligaste mån återskapa ursprungsfärgerna. Efter färganalys målas altarinramningen klarblå med rödmarmorade pilastrar Övrigt går i ljust grå ton. Orgeln restaureras. Votivskeppet som tidigare hängt från taket på kyrkans sydöstra långvägg placeras nu i en glasmonter mellan altarringen och dopfonten. Tavlor rengörs och konserveras

Ovanstående händelser och årtal är hämtade från Riksantikvarieämbetets Bebyggelseregister om Gryts kyrka

